

ใบความรู้ เรื่อง พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง รัตนโกสินทร์เรื่องรอง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีของไทย
รายวิชา ประวัติศาสตร์ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ชำ บุนนาค) เรียบเรียง
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจชำระและทรงพระนิพนธ์อธิบาย

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์นี้ เริ่มต้นแต่ปีขาลจัตวาศกจุลศักราช ๑๑๔๔ ปี (พ.ศ.๒๓๒๕) เมื่อพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรบรมราชาธิราชเจ้าอยู่หัว พระองค์เป็นปฐมในพระบรมราชวงศ์ปัจจุบันนี้ ได้ทรงรับอัญเชิญของเสนาอำมาตย์ราษฎรทั้งหลาย เสด็จเสด็จถึงถวัลยราชสมบัติครอบครองสยามประเทศ และทรงปราบปรามความจลาจลในกรุงธนบุรีเรียบร้อยแล้ว จึงทรงพระราชดำริว่าเมืองธนบุรีนี้ฝั่งปากตะวันออกเป็นที่ชัยภูมิดีกว่าที่ปากตะวันตก โดยเป็นที่แหลมมีลำแม่น้ำเป็นขอบเขตอยู่กว่าครึ่ง ถ้าตั้งพระนครข้างฝั่งตะวันออก แม่น้ำเข้าศึกยกมาติดถึงชานพระนครก็จะต่อสู้ป้องกันได้ง่ายกว่าอยู่ข้างฝั่งตะวันตก ฝั่งตะวันออกนั้นเสียแต่เป็นที่ลุ่มเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นที่ดอน แต่ก็เป็นที่ท้องคั่งน้ำเซาะทรุดพังอยู่เสมอไม่ถาวรพระราชานิเวศน์มนเทียรสถานเล่า ก็ตั้งอยู่ในอุปจาร ระหว่างวัดแจ้งและวัดท้ายตลาดชานาอยู่ทั้ง ๒ ข้างควรเป็นที่รังเกียจ ทรงพระราชดำริดังนี้ จึงดำรัสสั่งให้พระยาธรรมาธิกรณกับพระยาวชิรธรนาวิ เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัดกะที่สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งตะวันออก ได้ตั้งพิพิธเสนาหลักเมือง เมื่อ ณ วันอาทิตย์เดือนหกขึ้นสิบค่ำ ฤกษ์เวลาย่างรุ่งแล้ว ๕๔ นาที พระราชวังใหม่ให้ตั้งในที่ซึ่งพระยาราชเศรษฐีและพวกจีนอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่แต่ก่อน โปรดให้พระยาราชเศรษฐีและพวกจีนย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่สวนตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงคลองวัดสำเพ็งแล้ว จึงได้สถาปนาสร้างพระราชานิเวศน์มนเทียรสถานล้อมด้วยปราการระเนียดไม้ไว้ก่อน พอเป็นที่ประทับอยู่ควรแก่เวลา...

...ในจุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะ เบญจศก (พ.ศ.๒๓๒๖) โปรดให้ตั้งกองสักเลกไพร่หลวงสมกำลังและเลกหัวเมืองทั้งปวง แล้วให้เกณฑ์ทำอิฐขึ้นใหม่บ้าง ให้ไปรื้ออิฐกำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้าง ลงมือก่อสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคลในปีนั้น โปรดให้รื้อป้อมวิชัยนทร์และกำแพงเมืองธนบุรีข้างปากตะวันออกเสีย ขยายพระนครให้กว้างออกไปกว่าเก่า เกณฑ์เขมร ๑๐,๐๐๐ เข้ามาขุดคลองคูพระนครด้านตะวันออก ตั้งแต่บางลำพูตลอดมาออกแม่น้ำข้างใต้เหนือวัดสามปลื้ม ยาว ๘๕ เส้น ๑๓ วากว้าง ๑๐ วา ลึก ๕ ศอก พระราชทานชื่อว่า คลองรอบกรุง ด้านแม่น้ำตั้งแต่ปากคลองรอบกรุงข้างใต้ไปจนปากคลองข้างเหนือ ยาว ๙๑ เส้น ๑๖ วา รวมทางน้ำรอบพระนคร ๑๗๗ เส้น ๙ วา แล้วขุดคลองลอดจากคลองคูเมืองเดิม ๒ คลอง ออกไปบรรจบคลองรอบกรุงที่ขุดใหม่ และขุดคลองใหญ่เหนือวัดสะแกอีกคลองหนึ่ง

พระราชทานนามว่า คลองมหานาค เป็นที่สำหรับประชาชนชาวพระนครจะได้ลงเรือไปประชุมเล่นเพลง และสักวาในเทศกาลฤดูน้ำ เหมือนอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่า...

...ในปีเถาะเบญจศกนั้น โปรดให้ลงมือก่อกำแพง และสร้างป้อมสร้างประตูรอบพระราชวัง และลงมือสร้างพระมหาปราสาทราชมนเทียรสถานภายในพระราชวังด้วย อนึ่งโปรดให้สร้างพระอารามขึ้นในพระราชวังพระอารามหนึ่ง สำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกต... พระมหาปราสาทที่สร้างในพระบรมราชวังนั้น โปรดให้ถ่างขนาดมาสร้างอย่างพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทในกรุงเก่า มีพระปรีศร์ชัยขวาและเรือนจันทน์เป็นบริเวณ การสร้างพระมหาปราสาทสำเร็จได้ยกยอดเมื่อวันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะโรง ฉศก จุลศักราช ๑๑๔๖ ปี พระราชทานนามว่า พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท...

...จุลศักราช ๑๑๔๗ (พ.ศ.๒๓๒๘) ปีมะเส็ง สัปตศก การสร้างพระนคร และพระมหาปราสาทราชธานีเวศน์สำเร็จดังพระราชประสงค์ จึงทรงพระราชดำริว่าเมื่อปีขาลจัตวาศก ได้ทำการพระราชพิธีปราบดาภิเษกแต่โดยสังเขป ยังไม่พร้อมมูลเต็มตามตำรา และบัดนี้ก็ได้ทรงสร้างพระนครและพระราชมนเทียรสถานขึ้นใหม่ ควรจะทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เต็มตามแบบแผนโบราณราชประเพณี จะได้เป็นพระเกียรติยศและเป็นศรีสวัสดิมงคลแก่บ้านเมือง เป็นที่เจริญสุขแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทั่วไปในพระราชอาณาเขต... ครั้นเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดให้จัดการสมโภชพระนครต่อเนื่องกันไป... ครั้นเสร็จการฉลองพระนครแล้ว จึงพระราชทานนามพระนครใหม่ให้ต้องกับนามพระพุทธรัตนปฏิมากรว่า “กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์* มหินทรายุทธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์” เป็นพระมหานครที่ดำรงรักษาพระมหามณีนรัตนปฏิมากร เป็นแก้วอย่างดมีสิริอันประเสริฐ สำหรับพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ประดิษฐานกรุงเทพมหานครนี้ ตั้งแต่พระราชทานนามนี้มาบ้านเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุขเกษมสมบูรณ์ขึ้น

*ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลงร้อยที่ว่าบวรรัตนโกสินทร์นั้นเป็นอมรัตนโกสินทร์ นอกนั้นก็คงไว้ตามเดิม

ที่มา : ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (๒๕๓๑). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. เข้าถึงเมื่อ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๔. เข้าถึงได้จาก ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ <https://vajirayana.org/พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์-รัชกาลที่-๑>

